

Л. С. Аристова
В. В. Сергієнко

МУЗИЧНЕ МИСТЕЦТВО

Підручник для 4 класу
загальноосвітніх навчальних закладів

Київ
Видавничий дім «Освіта»
2015

ЛЮБИЙ ДРУЖЕ!

Ми дуже раді знову вітати тебе у країні Музики!

Цього навчального року ми будемо мандрувати стежками нашої країни України та інших країн світу. Разом з тобою подорожуватимуть твої давні друзі — королева Мелодія й король Ритм, феї Динаміка, Імпровізація, Інтонанція й Музична Форма, брати Лади та інші. Також ти знайдеш і нового друга — чарівну фею Поліфонію.

Ілюстрації **Д. Троїцького, О. Калініченко**

Аристова Л. С.

Музичне мистецтво : підручник для 4 кл. / Л. С. Аристова, В. В. Сергієнко. — К. : Видавничий дім «Освіта», 2015. — 128 с. : іл.

У підручнику подано матеріали, спрямовані на формування і розвиток в учнів комплексу ключових, міжпредметних і предметних (музичних) компетентностей у процесі сприймання та практичної діяльності. У підручнику вміщено тексти пісень та ноти.

Для учнів 4-х класів загальноосвітніх навчальних закладів, учителів початкової школи, методистів, студентів педагогічних коледжів та вищих навчальних закладів педагогічного спрямування, батьків.

Як завжди, на твою допомогу чекатиме маленький Тріольчик. Він сподівається, що разом ви зможете відповісти на запитання й виконати цікаві музичні завдання. А мудрий чарівник Музикус допоможе тобі та Тріольчикові своїми порадами.

Тож, бажаємо тобі успіхів і нових відкриттів!

*З величезною повагою
і сподіванням на взаєморозуміння
Твої автори та друзі — герої підручника*

© Л. С. Аристова, В. В. Сергієнко, 2015
© Видавничий дім «Освіта», 2015
© Видавничий дім «Освіта»,
художнє оформлення, 2015

РОЗДІЛ 1 МУЗИКА МОГО НАРОДУ

- Я люблю свою країну — Україну!
- Головна пісня країни
- Вийшли в поле косарі...

- Думи
- Сяйво козацької слави

- Жартівливі пісні
- Світ дитячих ігор
- Вечірня пісня
- Музична казка

- На гостини до Коломиї
- Фольклор і професійна музика

- Напередодні Нового року

Я ЛЮБЛЮ СВОЮ КРАЇНУ — УКРАЇНУ!

Добридень! Ось ми й знову зустрілися. Наша подорож країною Музики триває! Яку музику, дорогі учні, ви слухали влітку? Що нового дізналися?

Цього року ми будемо мандрувати світом народної та професійної музики. І вже сьогодні на нас чекають музичні стежки України. А невдовзі ми завітаємо на гостини до інших країн! Коли будеш ознайомлюватися із національною музикою, дізнаєшся, у чому виявляються її особливості та яку роль вона відіграє в житті народу. Під час таких мандрівок тебе супроводжуватимуть друзі. Пригадай, як вони виглядають.

Тож, вирушаймо! Рідний край, милі серцю домівка, вулиця, місто, країна... Які ласкаві слова! А ще — рідна мова та пісні!

Український народ надзвичайно співучий, адже мова наша — солов'їна, тобто милозвучна й пісенна. Неможливо уявити жодного свята, під час якого не звучала би пісня.

Складаючи народну пісню, українці намагалися зробити її правдивою, щирою, емоційною. У давні часи пісні не записували, а передавали з уст в уста (усно). Імена творців, на жаль, невідомі, оскільки загубилися у віках. Тому називаються такі пісні *народними*, тобто створеними самим народом.

Народна пісня — це створений народом музичний твір із віршами.

Пригадай особливості народної пісні. Скористайся підказкою королеви Мелодії.

СПІВУЧІСТЬ

МЕЛОДІЙНІСТЬ

ЛІРИЧНІСТЬ

НАСПІВНІСТЬ

РИТМІЧНІСТЬ

ЖАРТІВЛИВІСТЬ

Пригадай українські народні пісні, яким притаманні ці особливості. Наспівай.

Упродовж багатьох століть люди створюють і співають пісні, у яких передають свою радість і сум, згадують про минуле і мріють про майбутнє, змальовують природу рідного краю. У народних піснях відображається характер народу, його звичаї, традиції, обряди, свята та ігри. Найулюбленішою піснею всіх дітей з народження є колискова — пісня, що дарує малечі спокій, тепло й ласку, які линуть з маминим чи бабусиним голосом.

Слухаємо музику

Українська народна пісня «Повішу я колисочку».

О. Мартинчук. Українська колискова

Який характер пісні? Що виникло в уяві під час прослуховування? Який настрій викликає ця пісня?

Український композитор Кирило Стеценко був зачарований природою України та її піснями — ніжними, ліричними... У своєму творі «Вечірня пісня» він зобразив захід сонця, тишу і спокій літнього вечора, почуття людини, закоханої у природу, її красу.

Прочитай слова з цієї пісні. Якби тобі випала така нагода — стати композитором, у якому характері ти написав би цю пісню? А як назвав би?

*Тихесенький вечір на землю спадає,
І сонце сідає в темнесенький гай.
Ой сонечко ясне, невже ж ти втомилось,
Чи ти розгнівилось? Іще не лягай!*

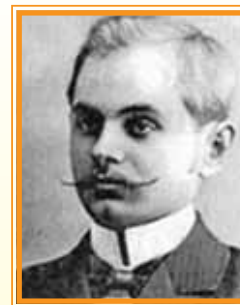
Кирило Стеценко, «Вечірня пісня».

Яка картина виникла в уяві? Схарактеризуй мелодію, темп, динаміку. Порівняй пісню композитора зі своєю мелодією. Порівняй настрої пісні та картини. Що в них спільного?

С. Васильківський. Захід сонця над озером

ПОРТРЕТ КОМПОЗИТОРА

Український композитор **Кирило Стеценко** народився в багатодітній сім'ї. Від тата отримав хист до малярства — навчався в художній школі, а від мами і старших сестер — любов до музики та здібності до її створення й виконання. Якимось маленьким Кирило із захопленням змайстрував собі скрипку, з якою брав участь у родинних співочих вечорах. Та найбільше хлопець полюблив слухати народні пісні, що їх виконували батьки.

Усе своє життя К. Стеценко присвятив музиці, яка вирізняється ширістю, поетичністю, яскравою мелодійністю. У його доробку чимало хорових й інструментальних творів, а також багато обробок народних пісень. Був організатором Першого київського народного хору. Створив опери для дітей: «Лисичка, котик і півник», «Івасик-Телесик».

Співаємо разом

ДОБРИЙ ДЕНЬ, МАТУСЮ-УКРАЇНО!

Вірші Н. Рубальської

Музика М. Ведмедері

Помірно

Доб - рий день, ма - ту - сю Ук - ра - ї - но! Схо - дить сон - це ра - дос - ті й доб -

ра. Ук - ра - ї - но, я — тво - я ди - ти - на,

Приспів:

Кра - пель - ка ве - ли - ко - го Дніп - ра. Ук - ра - ї - но мо - я, зо - ло -

ті тво - ї по - ля, Ніж - на пі - сня со - ло - в'я. Яб - лу -

не - ві са - ди І сме - ре - ко - ві лі - си — Рід - на ма - тін - ка Зем - ля.

1. Добрий день, матусю Україно!
Сходить сонце радості й добра.
Україно, я — твоя дитина,
Крапелька великого Дніпра.

Приспів:

Україно моя,
Золоті твої поля,
Ніжна пісня солов'я.
Яблуневі сади
І смерекові ліси —
Рідна матінка Земля.

2. Не дивись, що я така маленька,
Час мине — я швидко підросту
І усю любов свого серденька
Я тобі в дарунок принесу.

Приспів.

Музика навколо нас

1. Допоможи Тріольчику правильно виконати українську народну пісню «Повішу я колисочку».

схвильована
тривожна
сумна
світла
весела
урочиста
задумлива

повільний
колисковий
швидкий
маршовий
танцювальний
спокійний

«Повішу
я колисочку»

подив
радість
спокій
напруження

тиха
гучна
напружена
затишаюча

2. Порівняй «Вечірню пісню» К. Стеценка з українською народною піснею «Повішу я колисочку». Що в них спільного?
3. Обери музичний інструмент, який би найкраще відобразив наспівність мелодій цих творів.

ГОЛОВНА ПІСНЯ КРАЇНИ

Напевно, ти вже знаєш, що в кожній країні є свої державні символи, один з яких — музичний твір, який називається *гімн*. Без виконання гімну не розпочинається жодне державне свято чи урочиста подія, зокрема, святкова шкільна лінійка, спортивні змагання, футбольні матчі тощо.

А звідки взяли ці пісні — гімни?

Вважається, що перші гімни виникли у Стародавній Греції. Співу хвалебного характеру — гімни — складали на честь міфічних богів і героїв. Минали століття, упродовж яких змінювався зміст цих творів: гімни все частіше прославляли благородні й піднесені ідеї. Згодом композитори також почали писати гімни, де оспівували певні ідеї чи події.

Гімн — урочиста пісня, один із державних символів країни.

Національний гімн — це найвищий вияв волелюбних прагнень народу, його духовно-патріотичних устремлінь. Гімн нашої держави був написаний композитором *Михайлом Вербицьким* на вірші поета *Павла Чубинського*. У пісні «Ще не вмерла України» втілена споконвічна мрія нашого народу стати суверенним, незалежним, здобути волю. Музика і вірші цього твору виражають незламну віру у відродження України.

Композиторська пісня — це музичний твір, написаний композитором і поетом.

А чи пам'ятаєш, як треба триматися під час виконання національного гімну? Співають гімн урочисто, піднесено, таким чином виражаючи гордість за свій народ і повагу до держави. Пам'ятай: під час виконання Державного гімну треба стояти рівно, опустивши руки або поклавши праву руку на серце.

Слухаємо музику

Державний Гімн України, вірші *Павла Чубинського*, музика *Михайла Вербицького*.

Які почуття тебе охоплюють, коли звучить гімн? Проспівай гімн із відповідним настроєм. А допоможе тобі гідно і з честю виконати гімн фея Інтонія зі своїми словами-підказками.

стверджувально впевнено натхненно
святково урочисто переможно бадьоро

МУЗИЧНИЙ КАЛЕЙДОСКОП

В історії музики існує безліч пісень урочистого характеру, серед яких — державні, військові, релігійні, революційні гімни. Так, відомий у всьому світі гімн «Марсельєза» створили повсталі французи під час буржуазної революції кінця 18 століття. Сьогодні цей твір є Державним Гімном Франції.

Ілюстрований фрагмент нот «Марсельєзи»

Ми звикли, що гімн — це самостійний твір, однак іноді він може бути частиною великого музичного твору: опери, ораторії, балету. Так, у характері гімну Людвиг ван Бетховен завершив свою Дев'яту симфонію. Ця хорова частина написана на текст оди Шиллера «До радості» й сьогодні відома як Гімн Європейського Союзу, адже у творі прославляється всесвітнє братерство людей.

Доволі часто в ефірі радіостанцій спортивного спрямування можна почути твір американського композитора Аарона Копленда. Його п'єса для мідних духових та ударних інструментів називається «Гімн простій людині».

Музика навколо нас

1. Допоможи Триольчику визначити, до якої групи пісень належить **гімн**.

НАРОДНІ ПІСНІ

Гімн

КОМПОЗИТОРСЬКІ ПІСНІ

2. Поміркуй, у чому полягають відмінності між народною піснею і композиторською. Заповни таблицю в робочому зошиті.

НАРОДНА ПІСНЯ	КОМПОЗИТОРСЬКА ПІСНЯ

3. Досліди історію походження Державного Гімну України.

ВИЙШЛИ В ПОЛЕ КОСАРИ...

У кожного народу є безліч народних пісень, які виконують у певну пору року, тобто відповідно до календаря. У давнину такий спів супроводжувався обрядами, тому ці пісні називаються **календарно-обрядовими**. Зазвичай ці твори відображали кожен цикл хліборобської праці протягом року: навесні, влітку, восени. У таких піснях дуже часто відтворювалися рухи, що символізують оранку, сівбу, жнива тощо.

Календарно-обрядові пісні — це пісні, які виконували селяни під час різних народних обрядів і календарних свят.

Пісні, які співають під час жнив, коли збирають урожай, називаються **жниварськими**. Ці твори пов'язані з хліборобськими обрядами, адже жнива — найважливіший час літнього циклу. І хоча цей період життя людини характеризується важкою працею, він насамперед означає завершення хліборобського року. А чи відомо тобі, які обряди пов'язані зі жнивими? Якщо ні, тоді звернімося до народної скриньки.

О. Кваша. Українське село (фрагмент)

НАРОДНА СКРИНЬКА

В Україні до початку жнив готувалися і як до великого свята, і як до важкої відповідальної роботи, коли доводилося працювати від світанку до ночі, не зважаючи на спеку і спрагу. У перший день жнив на полі з'являлися люди в широких білих штаних, у полотняних сорочках із косами в руках, — косарі. Дівчата й молодіці виходили на ниву із серпами; жнучи, вони спритно клали сніп за снопом і, працюючи, співали.

Дожинаючи ниву, жінці залишали трохи недожатих стебел із колосками «спасові на бороду». Те недожате колосся вони зв'язували в пучок червоною ниткою, або виплітали колосяну китицю, ніби бороду, й пригинали колосся до землі — це й була «Спасова борода».

Закінчивши жнива, жінці примовляли: «Хто орав — тому силку, а хто сів — тому дві, а хто жав — тому всі. Дай Боже, щоб і на друге літо був гарний урожай!»

За О. Воропаєм і Р. Кобальчинською

М. Пимоненко. Жнива в Україні

А ще під час жнивварських робіт усі співали! Жнивварський обряд був сповнений пісень різного змісту: у них звучала похвала ниві, врожаю, сонцю, господареві та трудівникам.

Жнивварські пісні — народні пісні, які виконують під час жнив.

Слухаємо музику

Музика Віталія Філіпенка, вірші Лади Рєви «Поле моє, поле».

Який характер пісні? Про що співається в ній? Яка з репродукцій картин найкраще ілюструє пісню?

Г. Попінова. Обжинки

Т. Зеленченко.
Жнива.
Бог Велес

Жнивварські роботи на селі, які тривають протягом літа, завжди супроводжувалися співом. Поділяються жнивварські пісні на три групи: **зажинкові** — величання першого снопа і жниць, **жнивні** — основною темою є важка праця хліборобів, **обжинкові** — бадьорі, радісні пісні, у яких оспівується нива та новий урожай.

Послухай українську народну пісню «Вийшли в поле косарі». Поміркуй, до якої групи жнивварських пісень вона належить.

Співаємо разом

ВИЙШЛИ В ПОЛЕ КОСАРИ

Українська народна пісня

Не дуже швидко

Ви-йшли в по - ле ко - са - рі Ко-сить ран - ком на зо - рі.

Гей, ну - те, ко - са - рі, Бо не ра - но по - ча - ли,

Хоч не ра - но по - ча ли, Так ба - га - то у - тя - ли!

Вийшли в поле косарі
Косить ранком на зорі.

Гей, ну-те, косарі,
Бо не рано почали.
Хоч не рано почали,
Так багато утяли!

Повторюється
після кожного
заспіву

До обіду покосили,
Гострі коси потупили.

По обіді спочивали,
Гострі коси поклепали.

Увечері холодком
Йшли додому всі рядком.

Музика навколо нас

1. Допоможи Тріольчику визначити, які пісні належать до **жнивварських**.

- пісні, які співають увечері
- пісні, які співають під час жнив
- пісні про героїчні події
- пісні, які змальовують тяжку працю хлібороба
- пісні, які оспівують завершення жнив

2. Запитай у бабусі чи дідуса, які жнивварські пісні їм відомі. Поділися цими відомостями з однокласниками.

3. **Завдання за бажанням.** З допомогою дорослих знайди в Інтернеті відеозаписи жнивварських обрядів в Україні та інших країнах. Порівняй: що в них спільного?

ДУМИ

Сьогодні ми дізнаємося про події у світі й державі з газет, репортажів журналістів по телебаченню і статей в Інтернеті. А як було раніше, коли ще не існувало преси, радіо і телебачення, Інтернету? Наприклад, у часи козацтва?

Ти напевно здивуєшся, але і тут я ставала в нагоді! Саме піснею линули розповіді про історичні події та їх учасників. А замість журналістів ці новини «розповідали» співці — *кобзарі* та *бандуристи*. Нерідко такими співцями були самі відважні герої, які брали участь у боях. І характер цих пісень — дум, був відповідним — ліричним і драматичним. А виконувались *думи* в супроводі кобзи або бандури.

А. Якимець.
Запорізький кобзар

Думи — це ліричні або драматичні пісні, присвячені важливим історичним подіям і відважним героям.

За характером мелодії думи близькі до *речитативу*, тобто напівспіву-напіврозмові. Вони тужливі, наспівні та протяжні.

Мандруючи від села до села, кобзарі виконували пісні про бойову славу й вічну доблесть козацького війська, про свободу та красу рідного краю. Вони розповідали людям у своїх піснях не тільки про різні події, а й висловлювали ідеї єднання народу в боротьбі проти чужинців, ідеї волі й незалежності, прославляли патріотизм, відстоювали права кожної людини й усього народу на вільне життя, звеличували шанування батьків, роду, Вітчизни.

Кобзар — мандрівний співак, який виконував пісні та думи в супроводі кобзи чи бандури.

Зазвичай думи — це великі пісенно-розповідні твори. Умовно вони складаються з таких частин: *вступ* (заспів), *епічна розповідь* (розгортання сюжету), *кінцівка* (славослов'я).

Однією з найвідоміших є «Дума про козака Голоту». Хто ж це такий? *Козак Голота* («голота» означає «бідняк, незаможний») — це поетичний образ захисника рідної землі від іноземних загарбників. Дехто вважає, що цей персонаж має історичне підґрунтя: у ньому, начебто, змальовано одного зі сподвижників Богдана Хмельницького — полковника Іллю Голоту.

М. Дерегус. Козак Голота

Г. Якутович. Козак Голота
(обкладинка книжки)

Слухаємо музику

Українська народна пісня «Дума про козака Голоту».

Як у думі оспівується образ козака? Які риси характеру персонажу відображено у творі?

Музика навколо нас

1. Допоможи Тріольчику обрати слова-характеристики дум.

ЛІРИЧНА ШВИДКА
СТРІМКА ВЕСЕЛА
ЖАРТІВЛИВА РЕЧИТАТИВНА
ДРАМАТИЧНА

2. Роздивись репродукцію картини і визнач, як називається зображений народний музичний інструмент.

КОБЗА

ГУСЛІ

АРФА

БАНДУРА

А. Сластіон. Портрет
кобзаря Самійла Яшого

СЯЙВО КОЗАЦЬКОЇ СЛАВИ

Могутню історію нашого народу можна простежити через пісні. Народні пісні, у яких ідеться про події минулого, називаються *історичними*.

А якщо в піснях розповідається про відомих людей, наприклад козаків, чи можна їх тоді назвати історичними?

Звісно, Тріольчику! Тематика історичних пісень — різноманітна. У найдавніших історичних піснях ідеться про боротьбу українського народу із ворогами, а також прославляються національні герої.

Історичні пісні — це музично-поетичні твори, у яких оспівуються важливі історичні події та діячі.

Гордістю українського народу є сміливі й мужні козаки, які не могли жити без доброї пісні, без музики. Вони вправно грали на бубнах і трубах, та особливо шанували бандуру й кобзу.

Козацькі пісні — це музично-поетичні твори, у яких оспівуються безстрашні герої, захисники Вітчизни — козаки.

А чи відоме тобі ім'я одного з найвизначніших козаків — князя Дмитра Вишневецького? Саме він побудував на острові Мала Хортиця (нині м. Запоріжжя) першу фортецю майбутньої Запорозької Січі — осередку козаків. Народні співці, кобзарі, склали «Пісню про Байду», головним персонажем якої, на думку фольклористів (дослідників народної творчості) вважають саме Дмитра Вишневецького. У цьому творі оспівується ідея благородства та високого почуття патріотизму.

Слухаємо музику

Українська народна пісня «Пісня про Байду» у виконанні Михайла Ковалю.

II Який характер пісні? Яким показаний у пісні Байда?

НАРОДНА СКРИНЬКА

Про Байду Вишневецького до нашого часу дійшла сила-силенна легенд і переказів! За переказами, якимось кримський хан Девлет-Гірей повів на Хортицю майже всю орду. Упродовж місяця тримали татари острів в облозі, але так і не змогли зламати опір козаків. Замість перемоги отримав кримський хан ганьбу та величезні втрати війська, тому й відступив.

В. Форостецький
Байда Вишневецький

Поштова марка України
«Дмитро Вишневецький Байда»

Історичною козацькою піснею є українська народна пісня «Ой на горі та женці жнуть». Який характер пісні?

Співаємо разом

ОЙ НА ГОРІ ТА ЖЕНЦІ ЖНУТЬ

Українська народна пісня

Повільно

Ой, на го - рі та жен-ці жнуть.

Ой на го - рі та жен-ці жнуть. А по- під го - ро - ю,

Я - ром - до - ли - но - ю Ко - за - ки йдуть. Гей,

до - ли - но - ю, Гей, ши - ро - ко - ю, Ко - за - ки йдуть.

1. Ой на горі та женці жнуть. (Двічі)
А попід горою,
Яром-долиною
Козаки йдуть.
Гей, долиною,
Гей, широкою,
Козаки йдуть.

2. Попереду
Дорошенко (Двічі)
Веде своє військо,
Військо запорізьке,
Хорошенько.
Гей, долиною,
Гей, широкою,
Хорошенько.

Музика навколо нас

1. У чому полягають відмінності між думою й історичною піснею?
2. Вигадай музичний супровід до пісні «Ой на горі та женці жнуть». Виконай його на дитячих народних інструментах.
3. Обери музичний інструмент для того, щоб передати стукіт копит коней.

Козацька слава невмируща! А в якому характері написані козацькі пісні? Скористайся підказкою короля Ритма. Поясни, чому ти так вважаєш.

СПОКІЙНИЙ

БАДЬОРИЙ

ЛІРИЧНИЙ

ПОЕТИЧНИЙ

ЕНЕРГІЙНИЙ

ЖАРТІВЛИВИЙ

ПІДНЕСЕНИЙ

ГЕРОЇЧНИЙ

Більшу частину свого життя козаки проводили в численних походах, оскільки постійно виникала необхідність обороняти українські землі від ворогів, визволяти побратимів із полону в сусідніх державах (зокрема, у Кримському ханстві, Туреччині). Такі походи могли тривати місяцями, тому й не дивно, що під час степових і морських подорожей козаки складали чимало пісень, аби підняти свій бойовий дух.

Який характер, на твою думку, має похідна козацька музика? Який з музичних героїв уособлює цю музику?

Слухаємо музику

Євген Адамцевич, Запорізький марш.

Який характер твору? Що виникло у твоїй уяві під час прослуховування маршу? Як змінюється динаміка? Інтонації якої пісні використав композитор у цьому творі? Скористайся підказкою Королеви Мелодії.

- українська народна пісня «**ВИЙШЛИ В ПОЛЕ КОСАРИ**»
- українська народна пісня «**ОЙ НА ГОРІ ТА Й ЖЕНЦІ ЖНУТЬ**»
- українська народна пісня «**ПІСНЯ ПРО БАЙДУ**»

МУЗИЧНИЙ КАЛЕЙДОСКОП

«Запорізький марш» вважається народним музичним твором, який відтворив бандурист Євген Адамцевич: «У 1926 році я почув мелодію: першу частину від кобзаря Положая Івана Кириловича, другу частину — мажорну, сам склав, і, з'єднавши до купи, дав назву Запорізького маршу».

Уперше публічно Євген Адамцевич виконав марш у 1969 р. на концерті в Київському оперному театрі імені Тараса Шевченка. Очевидці розповідали, що Є. Адамцевич виконував марш

дуже виразно, енергійно, вкладаючи всю свою майстерність й емоційну образність. У неймовірному потягові сердець за мелодією люди підводилися з місць. Вибухнула ще нечувана під цим склепінням громовиця оплесків. Мені важко переповісти, що було після першого виконання «Запорізького маршу». Скажу лише, що старий Адамцевич виконав його на вимогу публіки тричі. Стало зрозуміло: відбулося щось надзвичайне. Над зачарованим залом зайнялася і згасла чудова мить, яку повторити, затримати ніхто не зможе».

За І. Дібровою

Козаки полюбляли не лише співати, а й танцювати. Пригадай, як називається їхній улюблений танок.

В опері «Запорожець за Дунаєм» видатного українського композитора Семена Гулака-Артемівського звучать п'ять танців: дівочий хорівод, «Український танок», «Чорноморський козак», «Запорозький козак», «Козачок». За сюжетом опери, хлопці й дівчата повертаються з поля — закінчилися жнива й розпочалося свято врожаю, яке неможливо уявити без танців і пісень. Усі танці, що відбуваються на сцені, — різного характеру. У музиці танців композитор намагався відобразити козацький дух, гумор, мужність і оптимізм.

Танцювальні сцени з опери «Запорожець за Дунаєм» (Національний одеський театр опери та балету)

Слухаємо музику

Семен Гулак-Артемівський, танці з опери «Запорожець за Дунаєм» (на вибір учителя).

Який характер танцю? Як змінюється мелодія, ритм, динаміка? Що притаманне українським танцям, які прослухали?

Музика навколо нас

- Допоможи Тріольчику обрати слова, які характеризують музику танців з опери С. Гулака-Артемівського «Запорожець за Дунаєм».

ШВИДКИЙ

НЕСПІШНИЙ

ПОВІЛЬНИЙ

БАДЬОРИЙ

ВЕСЕЛИЙ

ЛІРИЧНИЙ

ЗАПАЛЬНИЙ

МАРШОВИЙ

«Запорожець
за Дунаєм»

ТАНЦЮВАЛЬНИЙ

КОМІЧНИЙ

ПЕЧАЛЬНИЙ

ЕНЕРГІЙНИЙ

ВЕЛИЧНИЙ

ТРИВОЖНИЙ

УРОЧИСТИЙ

- Пригадай марш, який слухали на уроці. Установи відповідність.

«Запорізький марш»

Самійло Яшний

«Козацький марш»

Євген Адамцевич

- За бажанням.** Послухай козацькі пісні. Уяви себе композитором, що пише героїчну оперу. Яку із прослуханих пісень, на твою думку, можна використати для розкриття героїчної теми?

ЖАРТІВЛИВІ ПІСНІ

Усі люблять гумор і жарти. Український народ створив безліч гумористичних бувальщин, пісень і казок.

Пригадай жартівливі пісні, які співали або слухали. Що їм притаманне?

Жартівливі пісні відображають життя та побут українського народу. Виникли такі пісні дуже давно, вони мають багато спільного з гумором і сатирою різних слов'янських народів.

А про кого співають у жартівливих піснях?

Зазвичай персонажі жартівливих пісень — це дівчата та хлопці. У піснях кепкують над такими вадами, як лінь, безгосподарність, недбальство, і недотепність, нескромність, легковажність. У піснях розповідають про різні недоречні ситуації, безглузді суперечки.

Жартівливі пісні — пісні, у яких виражається народний гумор і дотепність.

Подивись на нотний запис однієї з українських народних пісень. Як називається пісня? Чи може вона належати до жартівливих пісень?

Слухаємо музику

Українська народна пісня «Дівка в сінях стояла».

У якому характері виконується пісня? Про що йдеться в пісні? До яких пісень вона належить? Послухай, як композитор М. Калачевський використав цю пісню у своїй «Українській симфонії».

Михайло Калачевський, «Українська симфонія» (друга частина).

Чи змінилися мелодія і характер пісні? Яких нових ознак набула мелодія пісні?

ПОРТРЕТ КОМПОЗИТОРА

Михайло Калачевський — український композитор, піаніст. Народився в середині 19 століття на Кіровоградщині. Рано втратив батьків, виховувався родичами на Херсонщині. Дитинство минало в оточенні народної музики, тому й не дивно, що найвідомішим твором композитора вважається «Українська симфонія».

Цей твір М. Калачевський написав як студентську дипломну роботу в Лейпцизькій консерваторії. У симфонії композитор використав чимало українських народних пісень, зберігши їхні жанрові особливості. Завдяки можливостям оркестру пісенний фольклор набув великої музичної форми та образного змісту.

Після навчання за кордоном композитор повернувся в Україну й оселився в м. Кременчуці (Полтавська обл.). Саме тут у 1901 р. уперше на рідній землі прозвучала «Українська симфонія» в оркестровому виконанні. Після звучання кожної частини твору слухачі викликали гучними оплесками автора на сцену. Сьогодні «Українську симфонію» виконують найвідоміші оркестри України. Окрім симфонії, до наших днів дійшло небагато творів Михайла Калачевського, серед них — струнний квартет, фортепіанне тріо, романси тощо.

Співаємо разом

СІЯВ МУЖИК ПРОСО Українська народна пісня

Жваво

1. Сі-яв му-жик про-со, Жін-ка ка-же: «Мак!» Жін-ка ка-же: «Мак!»

Ой, так чи не так, Не-хай бу-де з про-са мак! // з про-са мак!

1. Сіяв мужик просо,
Жінка каже: «Мак». (Двічі)
Ой, так чи не так,
Нехай буде з проса мак!

4. Купив мужик чіпець,
Жінка каже: «Сак». (Двічі)
Ой, так чи не так,
Нехай буде з чіпця сак!

2. Зловив мужик рибу,
Жінка каже: «Рак». (Двічі)
Ой, так чи не так,
Нехай буде з риби рак!

5. Купив мужик шапку,
Жінка каже: «Фрак». (Двічі)
Ой, так чи не так,
Нехай буде з шапки фрак!

3. Зловив мужик сойку,
Жінка каже: «Шпак». (Двічі)
Ой, так чи не так,
Нехай буде з сойки шпак!

Музика навколо нас

1. Допоможи Тріольчику визначити, до якої групи пісень належить українська народна пісня «Сіяв мужик просо».

КОЛИСКОВІ

ЖНИВАРСЬКІ

ЖАРТІВЛИВІ

ІСТОРИЧНІ

2. Визнач за нотним записом пісню. До яких народних пісень вона належить? Проспівай.

3. Обери назву пісні, яку використав М. Калачевський у своїй симфонії.
- українська народна пісня «СІЯВ МУЖИК ПРОСО»
 - українська народна пісня «ГРИЦЮ, ГРИЦЮ, ДО РОБОТИ»
 - українська народна пісня «ДІВКА В СІНЯХ СТОЯЛА»
4. Уяви себе композитором і спробуй вигадати мелодію до однієї з гуморесок Павла Глазового.

Пряник

— У вас зуби є, дідусю? — онучок питає.
Дід журливо посміхнувся: — Давно вже немає. —
Це почувши, хлопчентко зраділо без краю:
— Тоді пряник потримайте, а я пострибаю.

Маленький дачник

Разом з мамою і татком на канікули в село
Невеличке хлопчентко до бабусі прибуло.
І до чого ж здивувалось городське те хлопчентя,
Як на вулиці уздріло — що б ви думали? — коня.
Довго-довго із-за тину придивлялося воно,
Доки дядько вийшов з хати, верхи сів і крикнув: — Но!
— Дядю, коник не поїде! — хлопчик вискочив на тин. —
Доки ви сиділи в хаті, з нього витік весь бензин.

СВІТ ДИТЯЧИХ ІГОР

Ви, напевно, як і всі діти, дуже любляете грати в різні ігри. У давнину діти також любили різні забавки та ігри, більшість із яких супроводжувалася піснями жартівливого характеру: *потішками, закличками, промовлянками, дражнилками, скоромовками, лічилками*. Дуже часто саме дітлахи різного віку допомагали батькам по господарству, зокрема, пасти гусей, овець, корів. Звідси й виникли назви ігор: «Гуси», «Квочка», «Кози» тощо. Перед початком гри діти, зазвичай, промовляли лічилку, щоб визначити ролі кожного.

Лічилка — невеликий віршик із лічбою в дитячій грі. Виконується в чіткому ритмі.

Співаємо разом

КОТИЛАСЯ ТОРБА З ВЕЛИКОГО ГОРБА

Гра в піжмурки

Котилася торба
З великого горба,
А в тій торбі
Хліб-паланиця.
Кому доведеться
Першому жмуриться?

У давнину люди вірили в сили природи та слова, тому зверталися до природних явищ, стихій і об'єктів у коротких віршах — **закличках**. Люди вірили, що, промовляючи заклички, зможуть вплинути на погоду, врожайність або саму людину.

Пісні-заклички — короткі пісні, у яких звертаються до природи, довкілля, людини.

Подивись на нотний запис однієї із закличок. Яку пісню вона тобі нагадала?

Слухаємо музику

Українська народна пісня, «**Вийди, вийди, сонечко**» (в обробці Левка Ревуцького)

Для чого і коли співають цю пісню? Кого закликають діти в пісні? З якою динамікою її співають і чому? З яким настроєм необхідно її виконувати?

Скоромовки — невеликі промовки гумористичного спрямування.

Скоромовка може складатися лише з однієї фрази, яка будується на поєднанні (повторенні) слів і звуків, складних для вимови.

Пригадай музичний твір С. Прокоф'єва на вірші А. Барто «Базіка». Чи зустрічаються в ньому елементи скоромовки? У чому особливості цього твору?

Н. Кузнецова.

Ілюстрація до вірша «Базіка»

«**Базіка**», музика *Сергія Прокоф'єва*, вірші *Агнії Барто*, (фрагмент).

Дражнилки — ритмізовані вислови, якими одні діти виражають власне недружнє ставлення до інших.

Пригадай оперу Маріана Ковалю «Вовк і семеро козенят». Як дражнилися козенята?

Маріан Коваль, опера «**Вовк і семеро козенят**» (фрагмент сцени гри).

Про кого з козенят вигадали дражнилку? Як реагує Мазилко на дражнилку?

Співаємо разом

ДИВО-МІСТО НАВПАКИ

Вірші Ф. Млинченка

Музика Ю. Шевченка

mp

Ди - во-міс-то Нав - па - ки Зна-ють тіль-ки ма - лю - ки,
 Міс-то це, де все — не так, Ко-жен тут я-кийсь ди-вак.
 В ди-во-міс-ті Нав-па-ки Ку-ку-рі-ка - ють шпа-ки,
 Ку-ри пла-ва-ють у мо - рі, Вдень бли-щать у не - бі
 зо - рі. В ди-во - міс - ті Нав-па-ки Йдуть на - зад тво - ї ро-ки,
 І чим дов - ше ти жи-веш, Все мо - лод-шим ти ста-єш.
 В ди-во - міс - ті Нав-па-ки Та - то й ма-ма — ма - лю-ки.
 Та - то й ма-ма — ма-лю-ки В ди-во-міс - ті Нав-па-ки.

1. Диво-місто Навпаки
 Знають тільки малюки,
 Місто це, де все — не так,
 Кожен тут якийсь дивак.

В диво-місті Навпаки
 Кукурікають шпаки,
 Кури плавають у морі,
 Вдень блищать у небі зорі.

Приспів:

В диво-місті Навпаки
 Йдуть назад твої роки,
 І чим довше ти живеш,
 Все молодшим ти стаєш.

В диво-місті Навпаки
 Тато й мама — малюки.
 Тато й мама — малюки
 В диво-місті Навпаки.

2. В диво-місті Навпаки
 Не протягнуть вам руки,
 А вітаються ногами,
 Ходять вниз-бо головами.

В диво-місті Навпаки
 Діток слухають батьки.
 Хай-но зроблять хибний крок —
 Тата й маму — у куток.

А. Столбова. Догори дригом

Музика навколо нас

1. Допоможи Тріольчику обрати слова, які характеризують музичну мову пісні «Диво-місто Навпаки». Виконай пісню в характері.

Мелодія	низхідна, висхідна, стрибкоподібна
Лад	мажор, мінор
Ритм	рівномірний, нерівномірний
Темп	повільний, помірний, швидкий
Динаміка	тихо-гучно, гучно-тихо

2. **За бажанням.** Поцікався в батьків, чи пам'ятають вони лічилки зі свого дитинства. Запиши їх у зошит.

ВЕЧІРНЯ ПІСНЯ

Настає вечір — час тиші та спокою, коли засинає природа. Композитори, художники й поети оспівували цю пору у своїх творах. Так, відомий український поет Тарас Шевченко написав вірш «Зоре моя вечірняя», а композитор Яків Степовий створив до цієї поезії музику... Пісня так сподобалася людям, що стала народною. Прочитай уривок з вірша Т. Шевченка. А яку мелодію до нього написав би ти?

*Зоре моя вечірняя,
Зійди над горою,
Поговорим тихесенько
В неволі з тобою.*

*Розкажи, як за горою
Сонечко сідає,
Як у Дніпра веселочка
Воду позичає.*

М. Крюченко. Тихий вечір

Слухаємо музику

«Зоре моя вечірняя», вірші Тараса Шевченка, музика Якова Степового.

Чи схожа ця пісня на народну? Що їй притаманне? Який характер пісні та які почуття вона викликає?

Ця пісня — лірична. У таких композиціях відображається душа народу. Мелодії ліричних пісень спокійні, часом сумні, а виконують їх протяжно, іноді тужливо.

Досить часто композиторські пісні за характером звучання й образами, що постають у них, нагадують народні. Як ти бачиш, ця пісня також перетворилася на народну.

Народна пісня супроводжує людину від самого її народження. І найперша з них — та, яку співають матусі своїм синочкам і донечкам перед сном. Пригадай: як вона називається? Звісно, це колискова — старовинна пісня, під яку заколисують дитину. Тріольчику, нагадай нам, про кого йдеться в колискових піснях.

Про котика, про вовка, про ведмежатка, про козу...

А ще в колискових піснях з'являються незвичні образи: Сон, Дрімота. Прочитай казку «Сміливий хлопчик і тітонька Ніч». Які казкові герої ожили в цій казці? Чи можна написати колискову за цим сюжетом?

КАЗКОВА СКРИНЬКА

СМІЛИВИЙ ХЛОПЧИК І ТІТОНЬКА НІЧ

(за Дмитром Соколовим)

Хлопчик Сергійко був сильним і розумним, і йому так було цікаво жити, що він навіть не хотів лягати спати. Усі його вмовляли, але він нікого не слухався.

Одного разу, коли з'явилася тітонька Ніч зі своєю донькою Темрявою, хлопчик вигукнув до них:

— Ану ж бо, хутко йдіть геть! І більше не приходьте!

На двір повернулося Сонечко, яке товаришувало із Сергійком. Вони знову почали разом грати. Та згодом хлопчик помітив, що Сонечко втомилася. Він запитав у нього, що сталося.

— Розумієш, — відповіло Сонечко, — мені доводиться світити в усьому світі! А це так складно! Зазвичай наприкінці дня з'являється моя сестра Ніч, і тоді я можу відпочити...

Сергійко не сказав Сонечку, що це він прогнав Ніч, однак вирішив допомогти. Довго мандрував Сергійко чи ні, та опинився в чарівному лісі. Коли він зайшов у найтемнішу частину хащ, почав кликати тітоньку Ніч.

— Тітонько Ніч, — звернувся Сергійко, — я прошу вибачити мені. Ви приходьте до нас, будь ласка, а то без вас Сонечку погано.

Ніч погодилася. Хлопчик вибрався нарешті з лісу, довго йшов, куди й сам не знав, дуже стомився. Тітонька Ніч підхопила хлопчика на руки й понесла додому. Невдовзі Сергійко опинився у власному ліжечку. Він заснув і бачив сни, і це було так само цікаво, як бігати вдень.

Колискова пісня — музично-поетичний твір, який співають, коли заколисують дитину.

Слухаємо музику

Українська народна пісня «**Ой ходить сон коло вікон**».

Які образи ожили в музиці? Які основні властивості музики з'являються в колискових піснях? Схарактеризуй мелодію колискової, скориставшись підказками королеви Мелодії.

МЕЛОДІЙНА
СПІВУЧА
ЛАГІДНА
НІЖНА

ЛІРИЧНА
ТИХА
СПОКІЙНА

Послухай колискову з кінострічки «Казка про зіркового хлопчика», музику до якої написав Олексій Рибніков. Порівняй її з народною піснею, яку ти слухав на цьому уроці. Чим відрізняється композиторська колискова від народної?

Музика Олексія Рибнікова, вірші Вільяма Блейка (переклад С. Маршака), колискова «**Сон**» із кінофільму «Казка про зоряного хлопчика».

Співаємо разом

КОТИКУ СІРЕНЬКИЙ

Українська народна пісня в обробці М. Вериківського

Повільно

Ко - ти - ку сі - рень-кий, Ко - ти-ку бі - лень-кий, Кот-ку во-ло-ха - тий,

Не хо-ди по ха - ті, Не хо-ди по ха - ті, Не бу-ди ді - тя - ти...

Ди - тя бу-де спа-ти, Ко-тик вор-ко-та - ти. Ой на ко-та — вор-ко-та,

На ди-ти-ну — дрі-мо-та. А - а, лю - лі, А - а, лю - лі, А...

Котику сіренький,
Котику біленький,
Котку волохатий,
Не ходи по хаті,
Не ходи по хаті,
Не буди дитяти...

Дитя буде спати,
Котик воркотати,
Ой на ката — воркота,
На дитину — дрімота.
А-а, люлі, (Двічі)
А...

Музика навколо нас

1. Допоможи Тріольчику обрати слова-характеристики **колискової пісні**.

РИТМІЧНА СПОКІЙНА ТАНЦЮВАЛЬНА ТИХА ГУЧНА
ЛІРИЧНА МРІЙЛИВА ШВИДКА МЕЛОДІЙНА ПОВІЛЬНА

2. Дізнайся в батьків або дорослих, які колискові співали тобі в дитинстві. Запиши їх у зошит.

МУЗИЧНА КАЗКА

Світ здавався би набагато похмурішим, якби в ньому не було... казок! Адже чарівні історії люблять усі — і малеча, і дорослі. Казки вдвічі цікавіші, коли не просто читаєш або слухаєш їхній текст, а чуєш музику — неодмінну складову музичних казок. Пригадай, якими вони бувають.

Музичні казки — це опери!

Не тільки. Музична казка Сергія Прокоф'єва «Петрик і Вовк» — це симфонічна казка. Музичними казками можуть бути й опери, і балети, і мюзикли... І сьогодні ми помандруємо до музичної казки-опери. Пригадай: чим особливий цей жанр?

У 19 столітті в Україні жив композитор, який любляв світ казок. Своє захоплення він відобразив у трьох операх-казках — «Коза-Дереза», «Пан Коцький» та «Зима і Весна». А звати цього видатного музичного казкаря — Микола Лисенко. Упевнена, що його ім'я тобі відоме!

Микола Лисенко є творцем дитячої опери — першої не лише в Україні, а й у світі загалом. Дитячі опери композитор написав для своїх чотирьох дітей, яких дуже любив.

Музика першої його дитячої опери — «Коза-Дереза», насичена народними піснями і танцями. Ця опера комічна, і згідно із задумом автора — її виконують діти. А розповідається в ній про вередливу гостророгу Козу, яка оселилася в лисиччиній хатині та лякає всіх звірів.

Тож, пориньмо в казку!

КАЗКОВА СКРИНЬКА

Жила-поживала вперта Коза. Ніхто не міг їй догодити: ані Бабуся, ані Дідусь. Розсердившись, Дідусь прогнав її з дому, і вирішила Коза оселитися в хаті Лисички. Як не намагалася руденька прогнати негідницю, однак марно... Звернулася тоді вона по допомогу до звірів, але й вони не змогли зарадити — залякала їх вередлива Коза-дереза. Лише хоробрий Рак-неборак зміг вигнати нахабу з хатки Лисички.

Фрагменти опери М. Лисенка «Коза-Дереза»
(Волинський академічний обласний
музично-драматичний театр імені Т. Г. Шевченка)

Для кожного героя казки «Коза-дереза» Микола Лисенко написав пісні. Ці прості мелодії настільки виразні, що слухачі легко впізнають персонажів навіть без слів. Послухай пісні персонажів опери і спробуй передати характери казкових героїв за допомогою жестів і танцювальних рухів у відповідних темпах.

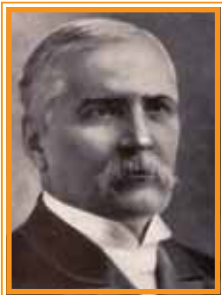

Слухаємо музику

Микола Лисенко, пісня Кози, пісня Лисички, пісня Вовчика, пісня Рака з опери «Коза-дереза».

Про що розповіли персонажі у своїх піснях? Спробуй схарактеризувати кожного героя опери-казки за музичними ознаками цих пісень. Чим різняться пісні Кози, Лисички і Рака? Чи знайомі тобі мелодії їхніх пісень і звідки?

ПОРТРЕТ КОМПОЗИТОРА

Ще з дитинства **Микола Лисенко** захоплювався музикою. Мати почала його навчати гри на фортепіано з 5 років. Талановитий учень вражав своєю музичною пам'яттю, чистотою і легкістю гри. Маленький Микола швидко запам'ятовував мелодії та добирав їх на роялі. У 9-річному віці написав свій перший музичний твір — граційну «Польку».

Під час гостювання в бабусі Марії М. Лисенко познайомився з народною піснею, яку полюбив назавжди. Велику цікавість у нього викликали народні театралізовані обряди, свята. Згодом, коли він став композитором, збирав найкращі народні пісні та записував їх.

Співаємо разом

Пісні з опери «Коза-дереза» М. Лисенка (на вибір учителя)

ПІСНЯ ЛИСИЧКИ

Не швидко
p

Я лисичка, я сестричка, Не сиджу без діла, Я гусятка пасла,

рoco cresc.

Полювать ходила. Я гусятка пасла, Полювать ходила.

Я лисичка, я сестричка,
Не сиджу без діла,
Я гусятка пасла,
Полювать ходила. (Двічі)

2. А тепер мені в неділю
Треба відпочити,
Свою хатку гарнесенько
Треба прикрасити. (Двічі)

3. А щоб краща, а щоб краща
Була моя хатка,
Піти треба у гайочок
Квіточок нарвати. (Двічі)

ПІСНЯ КОЗИ

Повільно

Я коза-дереза, півбока луплена, За три копи куплена,

Тупу-тупу ногами, Сколю тебе рогами, Хвостиком замету,

Ніжками затопчу, Тут тобі й смерть. Я коза-дереза,

хитра та лукава, Я лисицю дурну добре налякала.

Я коза-дереза, півбока луплена,
За три копи куплена,
Тупу-тупу ногами,
Сколю тебе рогами,
Хвостиком замету,
Ніжками затопчу,
Тут тобі й смерть.
Я коза-дереза, хитра та лукава,
Я лисицю дурну добре налякала.

ПІСНЯ ВОВЧИКА

Повільно

Ой я, сі - рий вов - чок, По сте-пах гу - ля - ю Та на тих о - ве - чок

Пиль - но по - гля - да - ю. А я - ка з них дур - на, Не слу - ха - є

ча - ба - на, Ту я за - раз за чуп - ри - ну Та і по - ка - ра - ю.

Ой я, сірий вовчок,
По степах гуляю
Та на тих овечок
Пильно поглядаю.
А яка з них дурна,
Не слухає чабана,
Ту я зараз за чуприну
Та і покараю.

ПІСНЯ РАКА

Досить повільно

А я рак - не-бо-рак, Я не прос-тий ко - зак! Че - рез те на ме - ні

Не ки - ре - я, не сі - ряк. Я над ра - ка - ми пан, Я бо - лот -

ний геть - ман! По-ди - віть-ся, лю - ди доб - рі, Я - кий пиш - ний жу-пан!

А я рак-неборак,
Я не простий козак!
Через те на мені
Не кирея, не сіряк.

Я над раками пан,
Я болотний гетьман!
Подивіться, люди добрі,
Який пишний жупан!

Музика навколо нас

Обери слова, що характеризують музичну мову кожного персонажа опери М. Лисенка «Коза-дереза».

ПІСНЯ КОЗИ

ПІСНЯ ЛИСИЧКИ

ПІСНЯ РАКА

схвильована
поривчаста
стримана
сувора
сумна
журлива
спокійна
світла
співуча
героїчна
енергійна
збуджена
весела
грайлива
маршова
тривожна

рівномірний
чіткий
маршовий
виразний
постійний
одноманітний
нерівномірний
збуджений
нерішучий
твердий
рвучкий
енергійний
танцювальний
млявий

повільний
помірний
швидкий
дуже швидкий

дуже тиха
тиха
затихаюча
наростаюча
гучна
дуже гучна
контрастна

Народні пісні входять до репертуару багатьох співаків. Композитори також використовують музичний фольклор у своїй творчості. Тож, у чому секрет такої популярності народної пісні?

Може в тому, що в народних піснях ідеться про життя людей, про їхні турботи, почуття, емоції...

Напевно, так! Відомий український композитор Кирило Стеценко був учнем Миколи Лисенка, і, як учитель, також захоплювався народною піснею. Для дітей композитор написав дві опери, у яких використав народні пісні.

*В лісі зелененькому сосни та ялини.
Серед них маленька згорбилась хатина.
Котик-воркотик з Півником дружить:
В лісовій хатині живуть і не тужать.
Котик із рання і до смеркання
Ходить-проводить в гаю полювання.
Півник комашок під хатою ловить,
Посуд помиє, їсти зготує.
Ввечері разом відпочивають:
Сядуть рядочком, пісню співають.*

Обкладинка нот опери

Слухаємо музику

Кирило Стеценко, опера «Лисичка, котик і півник» (фрагменти першої дії):

- пісня Котика «**Ти, мій брате Півнику!**»;
- пісня Лисички «**Півнику-братику, ясний соколику!**»;
- пісня Півника «**Котику-братику, несе мене Лиска!**».

Які герої виникли у твоїй уяві? Як музика розповіла про казкові події?

Слухаємо музику

Кирило Стеценко, **Гра лисенят у «Вовка»** з другої дії опери «Лисичка, Котик і Півник».

|| Чи вдалося тобі почути народні мотиви? Які саме?

У цьому уривку К. Стеценко використав українську народну пісню «Ой дзвони дзвонять». Зверни увагу на її нотний запис.

Ой дзвони дзвонять,
Хорти вовка гонять

По болотах, очеретах,
Де люди не ходять.

КАЗКОВА СКРИНЬКА

ЛИСИЧКА, КОТИК І ПІВНИК

Українська народна казка

Були собі котик та півник. Поставили вони хатку на курячій ніжці. Півник сидить дома, а Котик ходить на полювання.

От Лисичка прибіжить та до Півника: «Півнику-братику, одчини!» — «Лисичко-сестричко, Котик не велів». — «Ну ж бо, півнику-братику, одчини!» — «Лисичко-сестричко, Котик не велів». Таки випрохала; він взяв і одчинив. Викрала вона його. А Півник кричить:

*Котику-братику,
Несе мене Лиска
По каменю-мосту
На своєму хвосту,
— Порятуй мене!*

Так той Котик як почув, та догнав Лисичку і Півника одняв. Приніс додому його та й сказав: «Не відчиняй двері, будь обережним!»

Знову пішов Котик добувати їжу, а Лисичка все ж таки вмовила Півника відчинити двері та вкрала його. Довго звав Півник Котика, але Котик був дуже далеко і не почув.

Котик прийшов додому і бачить — Півника нема. І давай по слідові бігти, скільки лише духу було. Прибіг до лисиччиної ями, вийняв із мішка скрипку і почав грати. Стара лисиця почула музику, вийшла з ями, дивиться, хто так гарно грає. А Котик стук Лисичку та в мішок, і зав'язав її там. Грає далі. Почули малі лисенята музику і почали по одному виходити з ями. А Котик усе цап та в мішок. І так усіх піймав, склав у мішок, зав'язав добре, узяв палку і давай колотити палицею по мішку. Вишмагав їх так, що більше не будуть чіплятися до Півника.

Потім Котик узяв Півника і поніс додому. Півник сидів на печі, обскубаний, і вже нікому двері не відчиняв. І жили вони так дружно та мирно довгі-довгі роки.

Співаємо разом

УХТИМКО

Вірші О. Вратарьова

Музика О. Злотника

mf

У на - шо - му бу - дин - ку Всі звать ме - не Ух - тим - ко. А

я ма - лень - кий хлоп - чик, Ве - се - лий, мов го - роб - чик. Я

ці - лий день стри - ба - ю, Нав - ко - ло по - гля - да - ю. Та -

- ки ди - ва бу - ва - ють — Ух ти, ух ти, ух ти! А нав - кру - ги сто чу - дес

Від зем - лі до не - бес, Кож - на мить, ко - жен день, Як но - ва сто - рін - ка. А

нав - кру - ги сто чу - дес Від зем - лі до не - бес,

Все ці - ка во ме - ні, Зо - вуть ме - не Ух - тим - ко!

1. У нашому будинку
Всі звать мене Ухтимко,
А я маленький хлопчик,
Веселий, мов горобчик.
Я цілий день стрибаю,
Навколо поглядаю.
Таки дива бувають —
Ух ти, ух ти, ух ти!

2. Ух ти, яка комаха,
Яка зелена птаха,
Ух ти, стрибає промінь
Зайчатком золотим.
Ух ти — гуде машина,
Ух ти — цвіте шипшина,
Як хороше на світі —
Ух ти, ух ти, ух ти!

Приспів:

А навкруги сто чудес
Від землі до небес,
Кожна мить, кожен день,
Як нова сторінка.
А навкруги сто чудес
Від землі до небес,
Все цікаво мені,
Зовуть мене Ухтимко!

Приспів.

Музика навколо нас

1. Обери слова, що характеризують музичну мову кожного персонажа опери К. Стеценка «Лисичка, Котик і Півник».

схвильована
поривчаста
стримана
сувора
сумна
журлива
спокійна
світла
співуча
героїчна
енергійна
збуджена
весела
грайлива
маршова
тривожна

рівномірний
чіткий
маршовий
виразний
постійний
одноманітний
нерівномірний
збуджений
нерішучий
твердий
рвучкий
енергійний
танцювальний
млявий

повільний
помірний
швидкий
дуже швидкий

дуже тиха
тиха
затишаюча
наростаюча
гучна
дуже гучна
контрастна

2. Поцікався, як грають в українську народну гру «Вовк» із піснею «Ой дзвони дзвонять». Розкажи у класі. Пограйтеся з однокласниками.
3. **За бажанням.** Створи ілюстрації до прослуханих уривків з опери К. Стеценка «Лисичка, Котик і Півник».

НА ГОСТИНИ ДО КОЛОМИЇ

Наша країна Україна — велика і неосяжна. Співучий і працьовитий народ проживає на її землях. І сьогодні ти переконаєшся, які чудові мелодії народжуються тут.

Дуже давно в українському місті Коломиї виникли особливі пісні. Це були коротенькі приспівочки — жартівливі та веселі, а іноді сумні й ліричні, у яких ішлося про життя народу. А назвали їх *коломийками*.

Коломийка — це танкова пісня. Коли її співають, музиканти зазвичай пританцювують. Коломийка складається з двох рядків.

Роман і Надія Федини.
Коломийка

Отака маленька!

Так, але її не співають окремо. Коломийки об'єднуються у «віночки» або «в'язанки».

І тут не обійшлося без мене! Тому що всі «віночки» укладені імпровізаційно, у вільній послідовності.

*Ой скрипочки із липочки, струни з прядевниці,
Як заграю коло стола, чути до полиці.*

*Казали ми кури пасти за стодолов в просі,
Кури яйця погубили, я дістав по носі.*

Мелодія коломийки, не змінюючи своєї композиції, може мати то сумний, то веселий характер, тому вона однаково добре відображає і трагічні, і веселі миті народного життя.

Коломийки — коротенькі танкові пісні, які складаються з двох рядків.

Слухаємо музику

Коломийки різного характеру (на вибір учителя).

На кожному весіллі, яке справляли на Західній Україні, можна було почути коломийки. Виконував їх народний інструментальний ансамбль, у складі якого були скрипки, басолі (бас), бубон, цимбали. Такий ансамбль отримав назву *троїсті музики*.

Коломийки у виконанні троїстих музик (на вибір учителя).

Який характер прослуханої музики? Які інструменти її виконують? У чому виявляється особливість виконання?

Троїсті музики відігравали важливу роль у побуті українського села: на народних святах, весіллях, ярмарках тощо. Виконували переважно танцювальні та пісенні мелодії.

М. Кочубей.
Троїсті музики

В. Одайник. Троїсті музики

Слухаємо музику

Жанна Колодуб, «Троїсті музики».

II Який характер твору? Які троїсті музики виникли у твоїй уяві?

НАРОДНА СКРИНЬКА

ТРОЇСТІ МУЗИКИ

Легенда

Три легені — скрипаль, цимбаліст і сопілкар — закохалися в одну й ту саму дівчину. Обираючи собі нареченого, вона запропонувала позмагатися у грі на музичних інструментах: чиє виконання народ визнає найліпшим, — за того дівчина і вийде заміж.

Кожний із парубків грав найулюбленішу мелодію. Та виконання виявилось таким майстерним, що жоден не здобув перемогу. Тоді дівчина попросила, щоб юнаки зіграли одну й ту саму пісню. Однак і цього разу не розсудили найкращого...

Не залишилося нічого іншого, як зіграти разом, утрьох. Так народилася нечувана донині чарівна музика. Усі вирішили, що не варто розлучати лєгенів. Музику ту назвали *троїстою*, а музикантів — *троїстими*.

Музика навколо нас

1. Допоможи Тріольчику схарактеризувати коломийки, які слухали на уроці.

Темп повільний, помірний, швидкий

Лад мажор, мінор

Динаміка тихо, гучно

Регістр високий, низький, середній

2. На дозвіллі придумай власну коломийку про шкільне життя.

Розділ 1. Музика мого народу

Тема 1. Я люблю свою країну — Україну!.....	6
Тема 2. Головна пісня країни	12
Тема 3. Вийшли в поле косарі... ..	15
Тема 4. Думи.	19
Тема 5–6. Сяйво козацької слави	22
Тема 7. Жартівливі пісні	29
Тема 8. Світ дитячих ігор.	33
Тема 9. Вечірня пісня	38
Тема 10–11. Музична казка.	42
Тема 12. На гостини до Коломиї	53
Тема 13. Фольклор і професійна музика	56
Тема 14. Напередодні Нового року	60
Тема 15. <i>Перевір свої досягнення</i>	64

Розділ 2. Музика єднає світ

Тема 16–17. На гостини до сусідів	70
Тема 18. Музичні Польща і Чехія	80
Тема 19. Мандрівка до Угорщини	85
Тема 20. Українські наспіви линуць світом	87
Тема 21. Співуча Німеччина.	90
Тема 22. Різноманітна Австрія	93
Тема 23. Вишукана Франція	96
Тема 24. У гості до Литви, Латвії, Естонії	101
Тема 25. Сонячні Італія та Болгарія	104
Тема 26. Казкові Фінляндія та Норвегія	107
Тема 27. Грузія, Вірменія, Азербайджан	110
Тема 28. Загадкові Індія, Китай і Японія	114
Тема 29. Сполучені Штати Америки	117
Тема 30. Повернення додому, в Україну	119
Тема 31. <i>Перевір свої досягнення</i>	121
Словник-путівник у країні музики.	124
Перелік творів для прослуховування	125
Перелік творів для співу	127